



Rafko Valenčič

## Kontinuiteta in evalvacija nekaterih etičnih vprašanj v pokoncilskih cerkvenih dokumentih

*Continuity and Evaluation of Some Ethical Questions in Post-Council Church Documents*

**Povzetek:** Drugi vatikanski koncil (1962–1965) se je dotaknil številnih etičnih vprašanj zlasti v Pastoralni konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu*. Cerkev, ki deli s svetom »veselje in upanje, žalost in zaskrbljenost« (CS 1965, 1), ni ostala ravnodušna do dogajanj v njej sami in njenem odnosu do sveta. Zavedala se je, da nima na vsa (nova) vprašanja že pripravljenih odgovorov, vendar jih v duhu zvestobe Kristusu, njegovemu evangeliju in Božjemu Duhu nenehno išče ter vernike in tudi drugače misleče vabi k iskrenemu iskanju. Sama to dela s poglobitvijo etičnih vidikov s številnimi dokumenti papežev in osrednjih cerkvenih (rimskih) ustanov ter krajevnih Cerkev, zlasti celinskih (kontinentalnih).

Pomembnejša etično/moralna vprašanja so (bila) deležna vnovične utemeljitve in poglobitve glede na izzive in potrebe sedanjega razvoja. To velja tako za osebnostno kot občestveno (družbeno, cerkvenostno) raven.

Osnovno izhodišče je človek, enota duha in telesa, odrešen v Kristusu, popolnem človeku, ki kaže pot počlovečenja; človek je namreč pot Cerkve in družbe. Človekovo dostojanstvo in poklicanost se dopolnjujeta. Kristjan je poklican k popolnosti in svetosti, za katero si prizadeva v vsakdanjem življenju in delu. Slehernega človeka (drugače mislečega, verujočega) Božji Duh spodbuja k etičnemu ravnanju in dopolnjevanju. Nekatera vprašanja so bila, glede na razvoj družbenega življenja, deležna posebne obravnave, kot so odgovorno urejanje spočetij (okrožnica *Humanae vitae*), spoštovanje človeškega življenja od spočetja do naravnega konca (*Evangelium vitae*; bioetična in medicinska vprašanja), zakon in družina kot nosilca osebnega in družbenega razvoja (*Familiaris consortio*, *Pismo družinam*), razvoj (meje) znanosti in tehnike v službi celostnega razvoja osebe in družbe (socialne okrožnice so integralni del moralnega nauka Cerkve), medčloveški in mednarodni odnosi (družbeni, gospodarski, politični) kot etična vprašanja, nastajajoče napetosti v novi, globalizirani družbi (nasprotja med

kulturnimi, verskimi in drugimi izročili), ki bo preživela in se dopolnjevala le v razumevanju in sprejemanju drugega.

Cerkev spodbuja, naj posamezniki, združenja, svetovne in druge ustanove vztrajno razumno in odgovorno iščejo odgovore v zavesti, da delajo za skupno dobro človeka, narodov in sveta.

Koncil se je le bežno dotaknil danes urgentnih vprašanj, kot so ekologija, energetska kriza, globalizacija, informacijska družba, ki jih obravnavajo novejši cerkveni dokumenti. Koncil spodbuja laike (znanstvenike, odgovorne), naj pod vodstvom duha (Duha) iskreno in odgovorno iščejo odgovore, pri katerih naj v evangeliju najdejo sogovornika in svetovalca.

**Ključne besede:** koncil, etična vprašanja, človek – pot Cerkve, razvoj družbe, kontinuiteta in dopolnitve moralnega nauka, nova vprašanja sedanjega sveta

**Summary:** *The Second Vatican Council (1962–1965) touched upon a number of ethical questions on »The Church in the Present World«. The Church, which shares »joy and hope, sorrow and anxiety« (CS 1965, 1) with the world, did not remain unconcerned towards the happenings in itself and its relations with the world. Regarding all (new) questions, it was aware that it had not all the ready-made answers which, in the spirit of its fidelity to Christ, His Gospel and God's Spirit, has always been after, while inviting believers and non-believers to take part in a sincere quest. The Church itself endeavours to do that through the deepening of ethical aspects in many papal documents and those issued by central church institutions (in Rome) and local Churches, above all the continental ones.*

*All of the important ethical/moral questions have been substantiated and deepened anew, in keeping with the challenges and needs of current developments. This concerns both: the personal and the congregational (social, church) level.*

*The basic starting point is a man, a unity of the spirit and body, redeemed in Christ, a complete man that shows the way to a full humanization; a man as the way of the Church and society. Man's dignity and calling are complementary. A Christian is called to perfection and holiness, which he strives for in everyday life and work. Every man (non-believer, believer) is stimulated by God's Spirit to act ethically and to constantly supplement such activities.*

*Some questions, considering the development of social life, were treated separately, including responsible regulation of conceptions (Humanae vitae), due respect of human life from its conception to its natural end (Evangelium vitae; bioethical and medical questions), marriage and family as carriers of personal and social development (Familiaris consortio, Letter to Families), development of the (limits) of science and technologies at the service of an integrated development of an individual and the entire society (social circular letters are essential constituent part of the Church's moral teachings), interhuman and international relations (social, economic, political etc.) as ethical questions, rising tensions in the new globalized society (disparities between cultural, religious and other traditions), which is likely to survive and supplement itself only through understanding and accepting the other ... The Church has constantly encouraged individuals, associations, global and other institutions to seek reasonable as well as responsible answers, while being aware that they are contributing to the common good for man, nations and the world.*

*Only fleetingly, the Council touched upon urgent questions nowadays, such as ecology, energy crisis, globalization, information society etc., which were addressed by the most recent Church documents.*

*The Council has nevertheless encouraged laypeople (scholars, responsible ones) – while led by the spirit (Spirit) – to look sincerely and responsibly for answers by having their co-discussant and a counsellor in the Gospel.*

**Key words:** *council, ethical questions, man way of the Church, development of society, continuity and supplements to moral teachings, new questions in the present world*

## Uvod

Čeprav drugi vatikanski koncil ni definiral ne verskih ne moralnih resnic, se ni izognil vprašanjem, ki so z njimi povezana: kdo je človek, kaj je njegovo poslanstvo, kaj je smisel dela in razvoja, kaj tuzemsko in presežno bivanje? V pastoralni konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu* je zapisal: »V središču vsega našega razmišljanja je torej človek, človek v svoji enoti in celoti, s telesom in dušo, s srcem in vestjo, z razumom in voljo.« (CS 1965, 3) Koncilske misli je povzel Janez Pavel II. v okrožnici *Človekov Odrašenik* z besedami: »Človek je pot Cerkve!« (1979, 12) Ne samo Cerkve, tudi pot Boga. Kristus je »zaradi nas ljudi in zaradi našega zveličanje prišel iz nebes [...] in postal človek«.

V razpravi se bom dotaknil nekaterih moralnih sporočil, ki so pomembna za razumevanje človekove eksistence, kakor jo pojmujejo koncil in pokoncilski dokumenti.

## 1. Človek – pot Cerkve

### 1.1 Človek kot etično – moralno bitje

Raznim klasičnim opredelitvam, da je človek razumno, svobodno, družbeno bitje (*animal rationale, ens sociale*), smo v novejšem času dodali opredelitve: človek je simbolično bitje (Trstenjak 1996), *homo faber, ludens, turisticus, technicus* itd. (Mondin 2011). Posegli smo tudi na druga področja: kot etično bitje je človek sposoben spoznati, kaj je dobro in kaj slabo, se odločati za eno ali drugo (Janžekovič 2001). Navedbe ne morejo izčrpati razsežnosti človekovega bivanja.

Čeprav so dokumenti Cerkve (papežev, kongregacij, drugih ustanov) navadno naslovljeni na vernike, se vedno pogosteje obračajo na vse ljudi »dobre volje«. Gre za ljudi, ki niso verni, vendar si prizadevajo, da bi živeli razumno, modro in odgovorno, po svoji vesti in iz prepričanja.

Predpostavljamo, da večina ljudi stremi za tem. Klasična opredelitev, da je etika veda, utemeljena na zdravem razumu, ki išče resnico in se odloča za dobro, je dovolj široka, da se v njej prepoznavajo ljudje različnih časov, prepričanj in kultur. V tej luči lahko razumemo prizadevanje nekaterih, kot je npr. teolog Hans Küng, ki govorijo o »svetovnem etosu«, na katerem lahko gradimo podobo človeka in družbe v globaliziranem in hkrati diferenciranem svetu (Küng 2002).

Kakšna je povezava med etiko, ki je utemeljena na naravnih načelih, in krščansko etiko (moralo), utemeljeno na razodetju? Koncil naroča, naj se »posebna skrb posveti spopolnjevanju moralne teologije, ki naj svojo znanstveno razlago zajema iz nauka Svetega pisma in tako pojasni vzvišenost poklica vernikov v Kristusu in njihovo dolžnost, da v ljubezni obrodijo sad za svoje življenje« (DV 1965, 16). To so nekateri storili že pred koncilom, npr. moralni teolog B. Häring (1954; 1978–1981; 2001). Vernikom je ta načrt razumljiv v luči razodetja. Cerkveni dokumenti se pogosto sklicujejo na splošna etična načela, razumljiva vsem ljudem, verujočim in drugače mislečim. Na tem področju, morda še bolj kot na teološkem, je nujen dialog med ljudmi, verstvi in kulturami. Sklicujemo se na naravni nravni zakon, vpisan v človeško naravo, na notranji glasi vesti, ki človeka »kliče, naj ljubi in dela dobro ter se izogiblje zlega«. Vest je namreč »človekovo najbolj skrito jedro in svetišče, kjer je čisto sam z Bogom, čigar glas zveni v človekovi notranjosti« (CS 1965, 16).

Resnica o človeku kot etičnem in moralnem bitju v današnji dobi kulturne, politične, ekonomske in komunikacijske globalizacije, pridobiva čedalje večji pomen. Ko govorimo o spoznanju sočloveka, izmenjavi prepričanj, verskih in etičnih pogledov, vstopamo v svet drugega, drugi pa stopa v naš svet. Spoštljiv odnos do drugega predpostavlja, da drugi prav tako kot mi, razmišlja, išče in hoče dobro. Čeprav se kdaj moti, hrepeni po popolnejšem spoznanju (resnice) in po sreči (dobroti).

## 1.2 Človek – v središču koncilske antropologije in teologije

Koncilska opredelitev, da gre za človeka v »njegovi enoti in celoti, s telesom in dušo, s srcem in vestjo, z razumom in voljo« (CS 1965, 3), presega čas in razmere, tudi kulturološko in idejno pripadnost. Pred nami je človek, ki se v različnostih bivanja sprašuje: kdo sem, od kod prihajam, kam grem, kaj je smisel mojega bivanja, dela in naporov, trpljenja

in skrivnosti smrti (18). Ta vprašanja je Blaise Pascal strnil v enkratno opredelitev: »Človek neskončno presega samega sebe.« (1986, 149)

V množico in kaos človekovih vprašanj je posvetilo razodetje: človek je »Božja podoba«, odsev Tistega, ki je bitje samo. Sposoben je spoznati in ljubiti Boga, *capax Dei* (CS 1965, 12). To prepričanje je izrazil že prvi vatikanski zbor z izjavo, da je človek z naravnim razumom sposoben spoznati Boga in ga sprejeti (KKC 1993, 36; Strle 1977). V sebi nosi »nekakšno Božje seme«, združuje prvine materialnega in duhovnega sveta; slednje presega fizični svet (CS 1965, 3, 14). Prav tako presega družbeno dimenzijo, kolikor ni le člen družbe, anonimni, marveč njen oblikovalec. Zakonitost semena je rast (razvoj) na osebni, občestveni in kozmološki ravni. Obe opredelitvi (Božja podoba, Božje seme) izražata dinamiko bivanja, njegovo ontološko in eksistencialno stvarnost. Dinamika se izraža v odnosih: v notranjih procesih same osebe (v iskanju, hrepenenju) ter v njenem odnosu do drugih in stvarstva. To dinamiko imenujemo gospostvo, to je ljubeč in služeč odnos do sebe, drugih in sveta, odnos, kakršnega ima Bog do vsega. To dinamiko izražajo tudi številni pokoncilski dokumenti, tako okrožnice Janeza Pavla II. *Človekov Odrešenik* (1979), *O človeškem delu* (1981), *Ob stoletnici* (1991), *Evangelij življenja* (1995) ter drugi dokumenti, npr. Papeškega sveta za družino *Človeška spolnost – resnica in pomen* (1996).

Ne smemo prezreti dejstva, da se današnji človek »vere oklepa bolj osebno in dejavno« (CS 1965, 7), da je postal zrelejši in bolj kritičen z ene strani, z druge pa nekritičen do pojavov nove duhovnosti in celo dvomljivec glede možnosti spoznanja resnice (Janez Pavel II. 1994; 1999). Ponaša se s svobodo z ene strani, z druge pa se predaja novim oblikam sužnosti (porabništvu, zasvojenosti, vplivom medijev, diktaturi relativizma, obljubam novih prerokov ipd.).

### 1.3 Univerzalnost človekove poklicanosti

Koncil se obrača na vse ljudi, da bi »osvetlil skrivnost človeka«, ki ima v Kristusu vzor človeka, počlovečenja, polnosti v hoji za njim. V tem je tudi bistvo etičnega dopolnjevanja človeka (CS 1965, 10, 22). Janez Pavel II. gre v razmišljanju še dalje: Kristus se identificira »z vsakim človekom brez izjeme«, da bi se tudi človek lahko identificiral z njim (1979, 13; CS 1965, 22). Najprej gre za osebno identifikacijo: Kristus se

identificira z vsakim človekom. Evangelij govori, da se na poseben način identificira z revnimi, preganjanimi, zavrženimi, lačnimi in žejnimi, trpečimi in bolnimi (Mt 25,25-48). S tem pokaže pot počlovečenja posameznika in družbe. Evangeljsko vabilo »Hodi za menoj!« je namenjeno vsakemu človeku. Ta pot je pot počlovečenja posameznika in družbe (Janez Pavel II. 1979, 14). Vsak človek hodi za Kristusom v življenju, poklicu, delu, v službi bližnjemu.

Koncil gradi na osebni poklicanosti vsakega človeka. Poklican je v življenje, obdarovan z Božjim otroštvom, deležen drugih milosti, ki iz ontološke stvarnosti človeka vodijo v eksistencialno, k popolnosti in svetosti. Moralisti to imenujejo *lex gratiae*, zakon milosti (Häring 2001).

Janez Pavel II. je v pokoncilskih spodbudah spregovoril o osebni poklicanosti k svetosti in popolnosti tako predstavnikom hierarhije (škofom, duhovnikom, redovnikom, posvečenim) kot laiškega stanu. V njih obravnava moralno življenje kot odgovor na podarjeno milost poklica in posebnih karizem, ki so jih sprejeli zase in za druge (koncilski odloki: Š, D, DV, R, AL; Janez Pavel II. 1979, 21; posinodalne spodbude). Svetost je ena, poti in uresničitve pa so različne.

Ne gre pozabiti, da je človek slaboten, povržen grehu, sebičnosti, čemur se pridružujejo tudi zunanji vplivi in skušnjave: grešne strukture, družba, v kateri vladata greh in sebičnost. Človek je obdarovan z razumom, svobodno voljo in vestjo. Pogosto te darove zavrača: zanika resnico, ker je, kakor meni, vse relativno; ne priznava svobode, ker so le genske danosti in ujetost v družbeno dogajanje; ne priznava vesti, ker ne prepozna njenega glasu. Tako postaja suženj zunanjega, podedovanega, privzgojenega, ne sliši in ne sprejema notranjega glasu. Zato je potreben nenehnega spreobrnjenja, o katerem je kot o pogoju za uresničenje koncilске prenovе spregovoril že Pavel VI. v konstituciji *Paenitemini* (1966), papež Frančišek pa je v Apostolski spodbudi *Veselje evangelija* vlogo spreobrnjenja razširil tudi na pastoralno področje (2014, 25–33). Potrebujejo ga papež, škofje, duhovniki, verniki, vsi ljudje. Hoče reči: ni dovolj sklicevati se, da smo vedno tako delali, marveč moramo biti sposobni spremeniti najprej svojo miselnost, nato tudi prakso. Ta se izraža v konkretnih dejanjih: v iskanju novega, zaupanju do drugega, v moč Božje milosti.

#### 1.4 Življenje – temeljna vrednota

Človek je poklican v življenje. Njegova pojavnost ima svoj začetek, kaže se v minljivem času in razmerah, usmerjena pa je v večnost: od spočetja, rojstva, rasti, do življenjske polnosti in smrti. Fizična pojavnost je podoba in nosilec duhovnega bivanja, ki sega v večnost. Življenje je nekaj svetega, nedotakljivega; je zastojni dar, s katerim mora človek spoštljivo ravnati, ga varovati in dopolnjevati, drugega pa ceniti kot lastno življenje (CS 1965, 27).

Koncil našteva dejanja, ki izrecno nasprotujejo življenju, kot so uboji, rodometri, splavi, evtanazija, telesno in psihično prisiljevanje itd. (27, 51) Danes temu prištevamo nove oblike, ki izražajo kulturo smrti: protispočetno miselnost, evgeniko, poskuse in manipulacijo z življenjem, genski inženiring, prisvajanje pravice kar koli početi z lastnim življenjem in življenjem drugega, pa tudi terorizem, preganjanje zaradi verskega ali drugega prepričanja, zavračanje spolne danosti (identitete) oziroma njena svobodna izbira (Janez Pavel II. 1995, 7–28). Okrožnica *Evangelij življenja* primerja: kakor je ob koncu 19. stoletja Cerkev branila pravice delavcev in zatiranih množic, tako danes brani življenje nerojenih, nemočnih, brezpravnih (5–6). Okrožnica nadaljuje: priče smo »zatemnitvi vrednote življenja«, ki se izraža v praksi splava, kontracepcije, tehnikah umetne reprodukcije, neodgovornemu poseganju v življenje v njegovem terminalnem stadiju ipd. Korenine takega početja so v povečevanju človekove svobode, nove sužnosti in oblasti nad človekom, zatemnitvi čuta za Boga in človeka, praktičnem materializmu, obubožanih odnosih, novi državni zakonodaji (12–15, 19sl.).

Glede spoštovanja človeškega življenja okrožnica odločno izjavlja: »Zato z oblastjo, ki jo je Kristus dal Petru in njegovim naslednikom, v občestvu s škofi Katoliške cerkve, potrjujem, da je neposreden in prostovoljen uboj nedolžnega človeškega bitja vedno težko nemoralen. Ta nauk, ki temelji na nenapisanem zakonu, ki ga vsak človek v luči razuma nahaja v svojem srcu (Rim 2,14-15), potrjuje Sveto pismo, posreduje izročilo Cerkve in ga uči redno in vesoljno cerkveno učiteljstvo.« (Janez Pavel II. 1995, 57) Ista formulacija, ki velja za uboj, ki je težko nemoralen, velja tudi za splav, ki je težak moralni nered, ter za evtanazijo, ki je težka kršitev Božjega zakona (62, 65). Nedopustnost takih dejanj okrožnica utemeljuje: 1. na osnovi naravnega zakona; 2. Božjega razodetja;

3. cerkvene tradicije in cerkvenega učiteljstva. Zato je »sad sodelovanja škofov vseh dežel sveta«. Ta načela so tudi v soglasju z načeli, ki jih Organizacija združenih narodov navaja v obrambo človeka in življenja. Pogosto se srečujemo z arbitrarnimi vprašanji, ki v zagovarjanju pravic enega odvzemajo pravice drugemu, npr. pravica neporočene ženske do otroka (oploditev z biomedicinsko pomočjo), priznanje istospolnih zakonov in posvojitve otrok, nadomestna mati, sprememba spola. Bolj urgentni kot navedeni primeri so reševanje socialnih krivic, ki jih družbeni sistemi povzročajo revnim, nemočnim, brezpravnim.

Kristus sebe imenuje »pot, resnica in življenje« (Jn 14,6). Spoštovanje človeka terja, da je tudi človek naša »pot, resnica in življenje«, torej nosilec teh vrednot.

## 2. Nove razsežnosti družbe in občestvenosti

### 2.1 Vključeni v družbene dimenzije

Kot Božja podoba človek živi v občestvu, v odnosu z drugimi. Bogopodobnost vključuje tudi občestvenost. Človek ne more živeti, se dopolnjevati brez drugih, brez ljubezni, ki se daje (razdeva) in prejema. V tem se izraža dinamika njegovega duha, ki drugega bogati in se bogati. V današnjem svetu se množijo zunanje vezi in odnosi, ne pa tudi duhovne vezi in odnosi (CS 1965, 4–5). Čeprav človek širi svoje gospostvo nad drugimi in nad stvarstvom samim, ga ne širi nad samim seboj. Spodbuda *Evangelij veselja* ugotavlja, da človek postaja tujec samemu sebi (Papež Frančišek 2014, 6–7).

Koncil govori o občestveni poklicanosti (CS 1965, 24), ki je utemeljena na ljubezni, ki ima vzor v Sveti Trojici. Ljubezen je zakon rasti. Sveta Trojica je vzorčna in nedosegljiva podoba ljubezni, ki se uresničuje med osebami. Vendar ni samo zahteva, je tudi klic in možnost, ki jo daje milost. V tej luči izjavo misleca Seneke, ki jo navaja Tomaž Kempčan: »Kolikokrat sem bil med ljudi, sem se slabši vrnil domov« (1994), ni prepričljiv zgled občestvene duhovnosti.

Cerkveni dokumenti poglobljajo občestveno dimenzijo na raznih ravneh: najprej na osebni ravni (dialog ljubezni), družbeni (politični, gospodarski), znanstveni in kulturološki (posredovanje spoznanj, notranjega doživljanja), razvedrilni (turizem, proste dejavnosti) itd. Nekateri



oblike občestvenosti so dane, druge izbiramo sami. Mednje prve prištevamo družino, prijateljske skupnosti, med druge razne izbirne dejavnosti, družbene procese, kot so socializacija, globalizacija, komunikacije. Vzor prihodnje družbe je in ostaja Božja družina, ki ustvarja medosebno edinost v ljubezni.

Priče smo drugačni vsakdanji praksi: človek živi površinsko, čeprav goji zunanje odnose, ki so čedalje pogostejši. Družba nas odvrča od nas samih. V njej domujejo sebičnost, sovraštvo, zavajanje, nasprotja in spopadi, ki se prenašajo iz roda v rod, iz družbe v družino (CS 1965, 25). Virtualni svet je nadomestil tehničnega: ne eden ne drugi ne združujeta ljudi, čeprav so zunanji pogoji dani. Nekaj je narobe v taki družbi in njenem razvoju, ki razoseblja, namesto da bi počlovečeval. Papež Frančišek ugotavlja: »Tehnološka družba je pomnožila priložnosti za užitke, a ji težko uspe poskrbeti za veselje.« (2014, 7)

Ni naključje, da se je prenova Cerkve v preteklih stoletjih začela na občestveni ravni. Karizmatične osebnosti (sv. Frančišek, sv. Dominik, sv. Ignacij Lojolski in drugi) so pridobili somišljenike, da so ustvarjali živa občestva, zvesta evangeliju, medsebojni ljubezni, delavnosti in vzajemnosti, ki je tudi druge prepričala o pristnosti njihove odločitve.

## **2.2 Družina – pot Cerkve in družbe**

Le malokateri človeški stvarnosti je koncil in pokoncilska Cerkev posvetila toliko pozornosti kot družini. Družina, ki naj bi bila občestvo oseb, šola počlovečenja, zibelka in varuhinja življenja, temeljna skupnost družbe in Cerkve, se je začela udinjati družbenim zakonitostim in praksi. Odslej družba določa njeno strukturo, pogojuje odnose, vzgojo otrok, moralne odločitve. Postavlja se vprašanje: ali ima družina svoj vzor v družbi ali družba v družini? Nedvomno slednje. Koncil govori o družini v Božjem načrtu: kot podobi Svete Trojice, skrivnosti zveze Kristusa s Cerkvijo, kot stalni in nerazvezljivi skupnosti, o odgovornem starševstvu, zakonski duhovnosti.

Nekaterim vidikom zakonske morale (povezanost unitivnega in prokreativnega namena zakona, odgovorno starševstvo) je posvečena okrožnica Pavla VI. *O posredovanju človeškega življenja* (1967), ki je močno odmevala v krščanskem svetu in družbenih krogih.

Škofovska sinoda 1980 je področja življenja in dejavnosti družine razširila v *Apostolski spodbudi o družini* (Janez Pavel II. 1981). Opozorila je na pozitivni in negativni vidik današnje družine, poglobila njene antropološke in teološke temelje, ovrednotila njeno vlogo v družbeni in cerkveni stvarnosti, ovrednotila stopnje priprave na zakon, skrb za družino v težavnih razmerah in v primeru njene odpovedi. Družina, rojena iz ljubezni, je podoba Božje ljubezni. Zato je človek *capax amoris Dei* (sposoben ljubezen sprejemati in darovati), deležna je posebnega zakramenta, ki ji obljublja Božjo navzočnost (trojna obljuba), je občestvo, vključeno v občestva in občestvo Cerkev. Iz bogastva darov in ljubezni se zakonca vzajemno vzgajata, sprejemata in vzgajata otroke, prispevata k vzgoji in skupni duhovni blaginji naroda in Cerkev, pričujeta sredi sveta. Nekatero škofovsko konferenco so izdale ustrezne direktorije za pastoralo družine (tako italijanska, hrvaška in druge).

Janez Pavel II. je obogatil človeštvo z apostolskim pismom *Dostojanstvo žene* (1989) in v letu družine s *Pismom družinam* (1994). O družini govori izredna škofovska sinoda oktobra 2014 in redna sinoda oktobra 2015; obe obravnavata družino kot subjekt in objekt evangelizacije.

### 2.3 Grešne strukture

Koncil je v družbeni in etični analizi tedanjega časa prišel do spoznanja, da razni dejavniki, kot so npr. družbene razmere, revščina, krivice, napačna vzgoja, ulica, slaba družba, brezposelnost in razne ideologije lahko potegnejo človeka v svoje mreže. V ozadju so pogosto krivični družbeni sistemi, sprevrženost življenja, javno mnenje in sredstva obveščanja. Koncil ugotavlja: »Vplivi družbenih razmer, v katerih ljudje živijo in so od mladosti v njih potopljeni, pogosto odvrtaajo od dobrega in jih zavajajo v zlo [...] Kjer je red stvari prizadet od posledic greha, tam že od rojstva k zlu nagnjeni človek najde za greh še nove mize, ki jih brez določnih naporov in brez podpore milosti ni mogoče premagati.« (CS 1965, 25)

Številni pokoncilski dokumenti so ta dejstva strnili v enotno besedno zvezo »grešne strukture« (»strukture greha«). Prvič poimenovanje najdemo v apostolski spodbudi *O spravi in pokori*, ki poleg osebnega in družbenega greha navaja, da gre za »grešne razmere ali določeno kolektivno vedenje bolj ali manj širokih družbenih skupin«, ki so »nakopiče-

nje in koncentracija številni osebnih grehov« (Janez Pavel II. 1984, 16). Janez Pavel II. v okrožnici *O skrbi za socialno vprašanje* povzema misel, da gre za »moralno zlo, ki je sad številnih grehov, ki jih ustvarjajo grešne strukture« (1987, 36–38). Ljudje se pogosto sklicujejo, da »vsilji tako mislijo in delajo«, da ni mogoče biti pošten ob tolikih zgledih nepoštenosti, korupcije, da neko dejanje zakoni dovoljujejo ipd. Tedaj so na delu »strukture greha«, ki človeka, zlasti v kriznih razmerah potegnejo za seboj. Človekova odgovornost je sicer zmanjšana, ne pa izničena.

Grešnih struktur ne smemo enačiti z družbenim grehom. Vsak greh ima namreč osebno in družbeno dimenzijo (KKC 1993, 117), zlasti tisti, ki neposredno zadeva bližnjega, kot npr. krivica, napad na življenje, dobro ime, sebičnost in brezbržnost. Vsak greh je »osebno dejanje, ker je svobodno dejanje posameznega človeka in ne v pravem pomenu skupine ali skupnosti« (117). Za to dejanje je človek odgovoren pred samim sabo, drugimi in pred Bogom. Janez Pavel II. je v okrožnici *Evangelij življenja* zapisal, da takšne razmere »včasih zmanjšajo v posameznikih subjektivno odgovornost«. Tedaj grešne strukture »prevzemajo neke (oblike) protisolidarne kulture, ki se v mnogih primerih izkaže za pravo kulturo smrti« (1995, 12). Grešne strukture nimajo korenin v posameznem človeku, ampak prihajajo od zunaj. Človek je tisti, ki zaradi svoje nagnjenosti k slabemu podleže njihovemu miklu in družbenim vplivom. Posameznik ne more sam in brez skupnih naporov odstraniti njihovega vpliva. Odgovor: strukture greha se morajo spremeniti v strukture solidarnosti v prizadevanju za dobro in odstranitvijo zla (KKC 1993, 193).

### 3. Nova vprašanja tretjega tisočletja

Od začetka koncila je minilo več kot 50 let (1962–2012). Človeštvo je doživelo nepredvidljiv razvoj. Tedaj ni bilo mogoče predvidevati razvoja znanosti, odkritja dednega zapisa, informacijske revolucije. Koncil je govoril o znamenjih časa (CS 1965, 4). Čeprav je zaznal proces globalizacije sveta, ni mogel predvideti njenih izzivov in nevarnosti. Tedaj je komaj z nekaj besedami spregovoril o ekološkem vprašanju, ki je danes čedalje bolj urgentno; ni zaznal nevarnosti energetske krize, ki je izziv prihodnosti. Zaznal pa je prepad med razvojem znanosti in tehnologije ter duhovno podobo človeka, ki ne obvlada dosežkov svojega uma. Tri evropske ideologije (komunizem, nacizem in fašizem) še niso šle v pozabo, ko so na obzorju že nove ideologije: izguba antropološke, du-

hovne in spolne identitete, gospodarski liberalizem, terorizem, diktatura relativizma, versko enoumje, mediji kot ustvarjalci nove miselnosti. Svet potrebuje oznanilo veselja in novo upanje (Papež Frančišek 2014).

Med odprtimi vprašanji navajam nekatera, ki se tičejo stvarne in duhovne podobe današnjega in prihodnjega sveta.

a) Benedikt XVI. pogosto navaja »diktaturo relativizma«. Ta se kaže na več področjih: verskem in moralnem, subjektivnem in družbenem. Nekateri menijo, da resnice ni mogoče spoznati, da ima vsak svojo resnico, zato je prizadevanje za njeno spoznanje brez smisla. Objektivne etične resnice, kakor jo spoznavamo v zakonih narave, ni. Nekateri so šli še dlje: zanikajo, da je človeški um zmožen spoznati resnico. Janez Pavel II. v okrožnici *Sijaj resnice* (1994) ter *Vera in razum* (1999) brani človekov razum, saj je ustvarjen za resnico, po njej hrepeni in jo išče. Če človek ni zmožen resnice, potem je relativen tudi moralni zakon (etos), kaj je dobro in kaj zlo (Benedikt XVI. 2011, 61). Za človeštvo je usodnega pomena, kako bo priznaval naravni moralni zakon. V spoštovanju moralnega zakona se odpira svetlejša prihodnost človeka in človeštva.

b) Znanstveniki opozarjajo, da se nahajamo pred pomembnimi ekološkimi izzivi in dogajanjem v naravi (vesolju). Spoštljiv in odgovoren odnos do okolja, gospodarjenje in ne uničevanje je pogoj za ohranitev okolja, ki je človekov dom, habitat. Cerkev opozarja, da le »humana ekologija«, to je zavest odgovornosti in spoštljiv odnos vsega obstoječega, zagotavlja rešitev vprašanja. Stanje materialnega, zunanjega sveta odseva duhovno stanje človeka, ki se kaže tako v odnosu do sveta kot v odnosu do sočloveka.

c) Globalizacija sveta, ki se uveljavlja predvsem na družbenem, političnem in gospodarskem področju, izziva tudi globalizacijo na kulturnem in dialoškem področju. Poznanje, sprejemanje in spoštovanje drugega (drugačnega) je pogoj za sožitje in medsebojno bogatenje, k čemur mora prispevati vzajemnost in sodelovanje na vseh ravneh.

Cerkev deli »veselje in upanje« današnjega sveta (CS 1965, 1). Tudi v njej sami so se zgodili premiki, ki so, kakor se zdi, zamajali njeno podobo in skalo. Če bi se ukvarjala sama s seboj, bi zatajila svojo nalogo: biti v svetu, ljubiti človeka in svet, delati za njun blagor, oznanjati Božje kraljestvo miru in pravičnosti.

**Kratice in krajšave**

- CS – Pastoralna konstitucija Cerkev v sedanjem svetu (Gaudium et spes).  
V: Koncilski odloki 2004.
- Š – Odlok o pastirski službi škofov (Christus Dominus).  
V: Koncilski odloki 2004.
- D – Odlok o službi in življenju duhovnikov (Presbyterorum ordinis).  
V: Koncilski odloki 2004.
- DV – Odlok o duhovniški vzgoji (Optatam totius). V: Koncilski odloki 2004.
- R – Odlok o obnovi redovniškega življenja (Perfectae caritatis).  
V: Koncilski odloki 2004.
- LA – Odlok o laškem apostolatu (Apostolicam actuositatem).  
V: Koncilski odloki 2004.

**Reference**

- Benedikt XVI.** 2011. *Luč sveta*. Ljubljana: Družina.
- Frančišek, papež.** 2014. *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*. Cerkveni dokumenti 140. Ljubljana: Družina.
- Häring, Bernhard.** 1954. *Das Gesetz Christi*. Freiburg im Brisgau: E. Wewel.
- – –. 1978–1981. *Frei in Christus*, I–III, Freiburg im Brisgau, Basel, Wien: Herder; slovenski prevod: 2001. *Svobodni v Kristusu*, I–III, Celje: Mohorjeva družba.
- Janez Pavel II.** 1979. *Človekov Odršenik (Redemptor hominis)*. Cerkveni dokumenti 2. Ljubljana: Družina.
- – –. 1981. *O človeškem delu (Laborem exercens)*. Cerkveni dokumenti 13. Ljubljana: Družina.
- – –. 1981. *Apostolska pismo o družini (Familiaris consortio)*. Cerkveni dokumenti 16. Ljubljana: Družina.
- – –. 1985. *Apostolska spodbuda o pokori in pravi (Reconciliatio et poenitentia)*. Cerkveni dokumenti 25. Ljubljana: Družina.
- – –. 1987. *O skrbi za socialno vprašanje (Sollicitudo rei socialis)*. Cerkveni dokumenti 37. Ljubljana: Družina.
- – –. 1989. *Apostolsko pismo o dostojanstvu žene (Mulieris dignitatem)*. Cerkveni dokumenti 40. Ljubljana: Družina.
- – –. 1991. *Ob stoletnici (Centesimus annus)*. Cerkveni dokumenti 45. Ljubljana: Družina.
- – –. 1995. *Sjaj resnice (Veritatis splendor)*. Cerkveni dokumenti 52. Ljubljana: Družina.
- – –. 1994. *Pismo družinam (Gratissimum sane)*. Cerkveni dokumenti 54. Ljubljana: Družina.
- – –. 1999. *Evangelij življenja (Evangelium vitae)*. Cerkveni dokumenti 60. Ljubljana: Družina.
- – –. 1999. *Vera in razum (Fides et ratio)*. Cerkveni dokumenti 80. Ljubljana: Družina.
- Janžekovič, Janez.** 2001. *Smisel življenja*. Celje: Mohorjeva družba.
- Katekizem Katoliške cerkve.** 1993. Ljubljana: Družina.
- Kempčan, Tomaž.** 1994. *Hoja za Kristusom*. Celje: Mohorjeva družba.
- Koncilski odloki.** 2004. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani.
- Küng, Hans.** 2002. *Dokumentation zum Welttribos*. München: Piper.
- Mondin, Battista.** 2011. *L' uomo secondo il disegno di Dio*. Roma: ESD.
- Papeški svet za družino.** 1996. *Človeška spolnost – resnica in pomen*. Cerkveni dokumenti 66. Ljubljana: Družina.
- Pascal, Blaise.** 1986. *Misli*. Celje: Mohorjeva družba.
- Pavel VI.** 1966. *Apostolska konstitucija Paenitemini*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- – –. 1968. *Posredovanje človeškega življenja (Humanae vitae)*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat; nova izdaja 2014.
- Strle, Anton.** 1977. *Vera Cerkev*. Celje: Mohorjeva družba.
- Trstenjak, Anton.** 1996. *Človek, simbolično bitje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.